

MARCIN FIJAŁKOWSKI-MYSZYŃSKI*

FILIP DYNAK**

EWA DĄBROWSKA***

HISTORIA FARC: POMIĘDZY PARTYZANTKĄ A TERRORYZMEM

Abstrakt

W 2016 r. podpisano porozumienie pokojowe kończące pół wieku konfliktu wewnętrznego w Kolumbii. Na jego mocy FARC-EP, lewicowa partyzantka, uznana przez USA i UE za organizację terrorystyczną, zakończyła działalność, a w jej miejsce powstała legalna partia polityczna – Rewolucyjna Alternatywna Siła Ludowa (*Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común*, FARC). Niniejszy tekst stanowi próbę analizy aktywności FARC-EP od momentu powstania, aż do demobilizacji, zwracając uwagę na charakterystyczne cechy tego ugrupowania i *modus operandi*. Hipoteza pracy zakłada, że Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii ze względu na działalność związaną z wytwarzaniem i dystrybucją środków odurzających uznać należy za formę *narco-guerrillaz* elementami taktyki charakterystycznej dla terroryzmu.

Słowa kluczowe: FARC-EP, La Violencia, Kolumbia, terroryzm, wojna domowa.

Wstęp

Ataki na WTC i Pentagon w 2001 r. sprawiły, że międzynarodowy terroryzm stał się głównym wrogiem zachodniej cywilizacji, a jego definicja zaczęła się niebezpiecznie poszerzać. Jednak zagrożenie tą formą przemocy politycznej dostrzegane było już wcześniej. Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii – Armia Ludowa (*Fuerzas Armadas Revolucionario*

* Marcin Fijałkowski-Myszyński – student studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: m.myszynski@uw.edu.pl.

** Filip Dynak – student studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: f.dynak@student.uw.edu.pl.

*** Ewa Dąbrowska – studentka studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Kontakt e-mail: ek.dabrowsk2@student.uw.edu.pl.

narias de Colombia – Ejército del Pueblo (FARC-EP, FARC), lewicowa *guerrilla*, która w 1964 r. przyjęła strategię walki zbrojnej, by walczyć o prawa kolumbijskich chłopów, została wpisana na listę organizacji terrorystycznych przez Departament Stanu USA już w 1997 r. Autorzy artykułu spróbują odpowiedzieć na kilka pytań badawczych:

- Dlaczego mimo tego, że większość lewicowych partyzantek zakończyło działalność w latach 70. i 80. XX lub przekształciło się w partie polityczne, FARC-EP przez tyle dekad kontynuowały walkę zbrojną?
- Jak faktycznie wyglądała organizacja i jaki wpływ miała na bezpieczeństwo wewnętrzne Kolumbii oraz bezpieczeństwo kontynentów amerykańskich?
- Czy podpisane w 2016 r. porozumienie między FARC-EP a rządem Kolumbii faktycznie przyczyni się do pokojowego współistnienia i zakończenia wojny domowej?

Geneza i początki działalności

Wczesne lata 50. i 60. XX wieku w Kolumbii określane są zwykle jako „przemoc”, czyli po hiszpańsku *La Violencia*. Jej początkiem stały się wybory w 1946 r., podczas których nieoczekiwanie pojawiło się trzech kandydatów. Liberalowie wybrali na swojego przedstawiciela Gabriela Turbaya, natomiast konserwatyści wystawili do walki Mariano Ospinę Péreza. Kolejnym kandydatem startującym w wyborach był dysydent partii liberalnej Jorge Eliécer Gaitán. Chcąc pokazać społeczeństwu, że istnieje alternatywa, zorganizował wiec na placu w Bogocie, na którym zgromadziły się tysiące jego zwolenników¹. Niedługo później ogłosił się kandydatem ludu. Wybory wygrał przedstawiciel partii konserwatywnej, jednak wyłącznie dlatego, iż głosy liberałów rozłożyły się na dwóch kandydatów. Gaitán, zachęcony dobrym wynikiem, kontynuował wiece, stając się szybko faworytem do kolejnych wyborów. W 1948 r., krótko po wygłoszeniu jednego ze swoich przemówień w Bogocie, Gaitán został zamordowany. To zdarzenie doprowadziło do zamieszek, które przeszły do historii jako *Bogotazo*².

Gaitán był reformatorem chcącym wprowadzić wiele daleko idących zmian i modernizacji w państwie, co nie podobało się Stanom Zjednoczonym. Z tego względu niektórzy uważają, że w jego zabójstwo mogło być zamieszane CIA³. Powszechnie zaczęto jednak przypisywać je partii konserwatywnej, która mogła obawiać się utraty władzy w kolejnych wyborach. Zamieszki zostały stłumione przez wojsko, jednak wkrótce pojawiły się również w innych miastach kraju, dając początek zbrojnej konfrontacji znanej pod wspomnianą na początku nazwą *La Violencia*. Szacuje się że w czasie jej trwania życie straciło 200, a nawet 300 tysięcy osób⁴.

¹ M. Gawrycki, *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania konfliktu zbrojnego w Kolumbii*, Warszawa 2004, s. 52.

² Tamże, s. 55.

³ J.M. Medem Martin, *Colombia ferroz. Del asesinato de Gaitán a la presidencia de Uribe*, Madrid 2009, s. 11.

⁴ D. Pecaute, L. González, *Presente, pasado y futuro de la violencia en Colombia*, „Desarrollo Económico” 1997, t. 36, nr 144, s. 910.

W latach 60. XX wieku w Ameryce Łacińskiej niemal w każdym kraju powstawały różnego rodzaju grupy partyzantów; ich celem było obalenie opresyjnych rządów i przejęcie władzy. Region inspirowała Rewolucja Kubańska, zaś swego rodzaju podręcznikiem – instrukcją dla nowo powstających ruchów partyzanckich stała się książka zatytułowana *La Guerra de Guerrillas* autorstwa Argentyńczyka Ernesto „Che” Guevary⁵. Sama Kuba wspierała powstawanie grup partyzanckich, jako że wpisywały się one w jej strategię „rewolucji kontynentalnej”⁶. Nie inaczej działo się również w Kolumbii. Po koalicji liberalistów i konserwatystów powstał w 1958 r. sojusz o nazwie Front Narodowy (*Frente Nacional*), który naprzemiennie dzielił się władzą, jednocześnie skutecznie wykluczając możliwość udziału innych graczy na scenie politycznej⁷. Na fali powyższych wydarzeń, z powstałych podczas *La Violencia guerrilla*⁸, ukształtowały się w 1964 r. organizacje partyzanckie: Armia Wyzwolenia Narodowego (*Ejército, de Liberación Nacional*, ELN) oraz Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*, FARC), a także kilka innych pomniejszych organizacji. Jak w większości krajów Ameryki Łacińskiej, tak też i w Kolumbii partyzantki miały charakter wiejski⁹.

W czasie *La Violencia* rolnicy domagali się reformy agrarnej, jak również zwiększenia praw i poprawy dostępności usług publicznych, takich jak edukacja czy opieka zdrowotna. Rząd miał jednak inne priorytety, a powstania na wsi były często brutalnie pacyfikowane. Z tego względu FARC z początku miała charakter oddziałów samoobrony wiejskiej. W pierwszych latach organizacja była dość nieudolna z braku właściwej struktury, niewielkiej liczby członków i słabego ich wykszolenia, jak również ograniczonych możliwości finansowych. Ta sytuacja uległa zmianie w momencie objęcia przywództwa przez Manuela Marulandę Véleza¹⁰.

Organizacja i sposoby działania

Na przełomie lat 70. i 80. XX w. nastąpiły dynamiczne zmiany w organizacji. Dzięki sprawnemu przywództwu Marulandy rozproszone po wielu terenach kraju oddziały zaczęły się organizować na wzór regularnego wojska. To właśnie wówczas dodano także człon „EP” oznaczający Armię Ludową (*Ejército del Pueblo*). Członkowie organizacji, zwani *farianos*, zaczęli też nosić pełne umundurowanie i oznaczenia zbliżone do tych jakich używała kolumbijska armia¹¹. Jako że tereny, na których stacjonowały grupy zbrojne FARC-EP, były głównie usytuowane w lasach, które pokrywały większą część kraju, kolory umundurowania były dobrane tak, by umożliwić pozostawanie w ukryciu. Było to zwykle

⁵ A. Fijałkowska, *Amerykańska ruletka. Historia i współczesność stosunków Stanów Zjednoczonych i Ameryki Łacińskiej*, Warszawa 2017, s. 118.

⁶ Tamże.

⁷ G. Gil, *Upadanie państwa w Ameryce Łacińskiej – kasus Kolumbii*, [w:] K. Krzywicka (red.), *Dwieście lat niepodległości państw Ameryki Łacińskiej*, Lublin 2012, s. 117.

⁸ *Guerrilla* – partyzantka, wojna nieregularna.

⁹ Partyzantki miejskie występowały wówczas głównie w rejonie La Platy oraz w Brazylii.

¹⁰ Prawdziwe imię i nazwisko to Pedro Antonio Marín.

¹¹ M. Aguilera Peña, *La memoria y los héroes guerrilleros*, „Análisis Político” 2003, nr 49, s. 15–18.

moro, odcieni zieleni, brązu i beżu. Jako nakrycie głowy stosowane były czapki moro lub czarne berety z emblematem metalowym lub materiałowym na przodzie.

Zbieżności z armią kolumbijską były widoczne także w emblematkach i oflagowaniu, jak również ich rozmieszczeniu na mundurach. Nieodłącznym elementem stroju *farianos* stała się umieszczona na lewym rękawie opaska z flagą Kolumbii, charakterystyczna także dla regularnego wojska kolumbijskiego. Czasem na fladze umieszczano dodatkowo napis: FARC-EP wraz z symbolem graficznym organizacji. Składały się na niego dwa skrzyżowane karabiny AK-47 i otwarta książka ponad nimi. W ten sposób podkreślano genezę organizacji – to, że wojownicy chwycili za broń żeby wyzwolić kraj¹². Także sama nazwa „Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii” świadczyła o tym, że nie była to zwykła *guerrilla*, a jej członkowie przechodzili regularne szkolenia militarne w zakresie taktyki, dowodzenia oraz zróżnicowanych metod prowadzenia walki zbrojnej. W tym właśnie celu powstały ośrodki szkoleniowe, gdzie nowi rekruci nabywali podstawową wiedzę potrzebną do realizowania zadań zbrojnych FARC-EP, a dodatkowo zgłębiali ideologię wyznawaną przez ugrupowanie¹³. Dobrym przykładem organizacyjnym było utworzenie szkoły kadetów im. Hernando Gonzáleza, jednego z bohaterów organizacji poległych na polu walki we wczesnych latach jej istnienia. Najlepsi dowódcy FARC-EP szkolili się tam z zakresu szeroko pojętego prowadzenia działań militarnych, wprowadzania nowych rozwiązań, jak również kartografii, pierwszej pomocy i wielu innych podobnych zagadnień¹⁴. Podobnie jak w armii, w FARC-EP występowała też jasna hierarchia, a rozkazy były przekazywane pionowo, z góry na dół. Naczelne dowództwo sprawowało siedem osób, wspólnie nazywanych „Sekretariatem”. Na przestrzeni lat skład „Sekretariatu” ulegał zmianie, głównie z powodu śmierci dotychczasowych członków¹⁵.

Podobnie jak w armii, w FARC-EP nadawane były stopnie wojskowe i awanse, przydzielane oddziały, czy wypłacany żołd, wynoszący ok. 180 USD miesięcznie¹⁶. Dla większych rodzin żyjących w skrajnej biedocie była to znaczna suma i jeśli przynajmniej jeden członek rodziny był w szeregach partyzantki, w ogólnym przekonaniu było to cenne źródło dochodów i wręcz powód do dumy¹⁷. W wielu przypadkach ochotnicy sami się zgłaszali z chęcią wstąpienia w szeregi partyzantki¹⁸. Oprócz żołdu, w większości motywowała ich wiara w to, że walka zbrojna jest jedyną możliwą formą zmiany warunków życia na wsi. Motywem wstępowania do *guerilli* był także brak alternatyw. Po tym jak powstały *autodefensas*, do głównych powodów wstępowania do FARC-EP dołączył jeszcze terror siany na wsi przez bojówki czy chęć zemsty za morderstwo członka rodziny.

¹² Tamże.

¹³ P.E. Saskiewicz, *The Revolutionary Armed Forces of Colombia – People’s Army (FARC-EP): Marxist-Leninist Insurgency or Criminal Enterprise?*, s. 34, źródło: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a443390.pdf> [23.04.2021 r.].

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Revolutionary Armed Forces of Colombia*, Stanford University, źródło: https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/revolutionary-armed-forces-colombia-FARC-EP#_ftn7 [16.04.2021 r.].

¹⁶ A. Domosławski, *Gorączka Latinoamerykańska*, Warszawa 2007, s. 345.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 339.

Nie we wszystkich regionach Kolumbii organizacja spotykała się z poparciem. Tam, gdzie toczyły się intensywne walki pomiędzy FARC-EP a wojskiem czy *autodefensas*, społeczność lokalna nie zawsze była gotowa do włączenia się w szeregi partyzantów, bojąc się śmierci na polu walki lub odwetu ze strony przeciwnej. W takich regionach tzw. „ochotnicy” byli pozyskiwani siłą¹⁹. Co więcej, FARC-EP rekrutowały często także nieletnich, a nawet dzieci. W pierwszej dekadzie XXI w. między 20% a 30% członków było poniżej 18. roku życia, zaś łącznie nawet 50% rekrutów było nieletnich w momencie przystąpienia do partyzantki²⁰. W większości byli oni nastolatkami, ale zdarzało się, że do organizacji trafiały dzieci poniżej 10. roku życia, także dziewczynki²¹. Czasami FARC-EP odkupywały dzieci od rodziców lub małoletni rekruci stanowili formę spłaty długów wobec partyzantki²².

Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii były stworzone poprzez ruch oddolny, co sprawiało, że musiały samodzielnie pozyskać środki na działalność. Przez lata działalności sposoby finansowania organizacji zmieniały się i rozwijały. Ugrupowanie zaczęło nakładać podatki na prywatne firmy, właścicieli ziemskich, a nawet na wielkie koncerny naftowe. Z uwagi na militarny charakter ugrupowania FARC-EP swoje działania opierały na zorganizowanych podjednostkach, które dokonywały porwań, morderstw, bombardowań czy wymuszeń. Partyzanci wypracowali również system zbierania haraczy poprzez zastraszanie obywateli. Ich założeniem było zapewnianie rocznej ochrony płatnika oraz jego upraw. Otrzymane potwierdzenie zapłaty zwalniało z konieczności wpłaty w razie kontroli oraz związanych z nią nieprzyjemności. Z czasem rozwinęła się współpraca FARC-EP z kartelami narkotykowymi. Partyzanci zaczęli nakładać podatki na rolników uprawiających kokę i kontrolować węzły komunikacyjne, a nawet handlować półproduktem kokainy, co przynosiło milionowe zyski²³.

W pierwszej dekadzie XXI wieku 48% dochodów FARC-EP pochodziło właśnie z biznesu narkotykowego, a w drugiej kolejności (37%) z wymuszeń i haraczy. Zaledwie 9% zysków wynikało z porwań, a 6% z kradzieży bydła²⁴. Same uprowadzenia w 2002 r. przyniosły jednak zyski sięgające nawet 300 milionów dolarów²⁵, co wyjaśnia fakt posiadania przez organizację odrębnej jednostki wyspecjalizowanej w porwaniach i przetrzymywaniu zakładników. Służyło to nie tylko wymuszeniom okupów, ale także terroryzowaniu rządu poprzez porywanie istotnych politycznie osób i wymianie ich na konkretne korzyści dla

¹⁹ Tamże.

²⁰ Human Rights Watch, *Colombia: Armed Groups Send Children to War – U.N. Security Council to Discuss Colombia’s Child Soldiers*, News Release z dn. 21.02.2005, źródło: <https://www.hrw.org/news/2005/02/21/colombia-armed-groups-send-children-war> [16.04.2021 r.].

²¹ M. Kazman, *Women of the FARC*, William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, 2019, s. 8, źródło: https://www.williamjerrycenter.org/sites/default/files/publication_associated_files/Women%20of%20the%20FARC.pdf [15.04.2021 r.].

²² Zob. I. Bjørkhaug, *The Child Soldiers in Colombia: The Recruitment of Children into Non-state Violent Armed Groups*, „MICROCON Research Working Paper” 27, Brighton 2010.

²³ World Bank, *Violence in Colombia: building sustainable peace and social capital*, Washington D.C. 1999, s. 9, źródło: <http://documents.worldbank.org/curated/en/474691468744069622/pdf/multi-page.pdf> [16.04.2021 r.].

²⁴ B.Y. Saab, A.W. Taylor, *Criminality and Armed Groups: A Comparative Study of FARC-EP and Paramilitary Groups in Colombia*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2009, nr 32, s. 463.

²⁵ J. McDermott, *The FARC’s Riches: Up to \$580 Million in Annual Income*, źródło: <https://insightcrime.org/news/analysis/farc-riches-yearly-income-up-to-580-million/> [22.04.2021 r.].

organizacji i jej celów. Najgłośniejszym wprowadzeniem na tle politycznym było uwięzienie kandydatki na prezydenta, działaczki na rzecz praw człowieka oraz przeciwniczki handlu narkotykami, Ingrid Betancourt, w 2002 roku²⁶. Była ona przetrzymywana przez FARC razem z trzema amerykańskimi wojskowymi do 2008 roku. W 2012 roku partyzantka teoretycznie zrezygnowała z porwań, a podpisane porozumienie pokojowe miało zakończyć tego typu praktyki na dobre. Mimo to, według statystyk, dysydenci od 25 sierpnia do 20 września 2019 roku znów dopuścili się 5 porwań²⁷.

Wojna jest kobietą

Niezwykłe ciekawym zagadnieniem jest obecność kobiet w szeregach FARC-EP. Z jednej strony Ameryka Łacińska boryka się z problemem nasilonej przemocy i przedmiotowego traktowania kobiet, czego najbardziej niechlubnym wyrazem jest fakt, że to właśnie z tym regionem kojarzone są takie pojęcia jak *machismo*, określające bezwarunkowe podporządkowanie kobiety mężczyźnie, czy *feminicidio*, definiujące morderstwa kobiet na tle płci²⁸. Z drugiej strony, przez ostatnie dekady państwa latynoamerykańskie wykonały olbrzymi progres w kierunku ustalenia parytetów wśród kandydatów na funkcje publiczne²⁹, czego wyrazem jest znacząca liczba kobiet na najwyższych stanowiskach, w tym głowy państwa. Podobnie zróżnicowanie wyglądała sytuacja kobiet w FARC-EP.

Jak podkreśla raport *Women of the FARC* przygotowany przez Mię Kazman dla William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, porozumienie pokojowe z 2016 r. wspomina słowo „kobieta” aż 197 razy³⁰. Choć nie brak także głosów krytycznych podnoszących niewielką wartość dokumentu dla rozwiązania narastającego problemu dyskryminacji kobiet w Kolumbii³¹, to jednak w samej partyzantce kobiety zajmowały bardzo istotne miejsce. Kobiety należały do organizacji od samego początku jej powstania, choć ich rola, status i stopień samodzielności ewoluowały z czasem. Na początku trafiały do partyzantki wraz ze swoimi mężami, a ich zadania wynikały z tzw. „rodzinnego modelu”³² FARC, przez co ograniczały się do wspierania rewolucjonistów, gotowania itp. Nie były one jednak postrzegane jako żołnierze i nie miały dostępu do broni. Dopiero na przełomie lat 70.

²⁶ C. Felner, D. Renwick, *Colombia's Civil Conflict*, „Council on Foreign Relations” z 11.01.2017 r., <https://www.cfr.org/backgrounder/colombias-civil-conflict> [15.04.2021 r.].

²⁷ Na podstawie danych z bazy Global Terrorism Database (GTD), źródło: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=yes&search=farc&ob=GTDID&od=desc&page=2&count=20#results-table> [22.04.2021 r.].

²⁸ T.D. Wilson, *Introduction: Violence against Women in Latin America*, „Latin American Perspectives” 2014, t. 41, nr 1, s. 8.

²⁹ J.M. Piscopo, *States as Gender Equality Activists: The Evolution of Quota Laws in Latin America*, „Latin American Politics and Society” 2015, t. 57, nr 3, s. 31.

³⁰ M. Kazman, dz. cyt., s. 3.

³¹ C. Weiss, *Discrimination Against Women, Rule of Law, and Culture of Peace: Colombia's "Peace" Agreement*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 2020, t. 44, nr 1, s. 104–110.

³² F. Gutiérrez Sanín, F. Carranza Franco, *Organizing women for combat: The experience of the FARC in the Colombian war*, „Journal of Agrarian Change” 2017, nr 17, s. 772–773.

i 80. XX w. zaczęto dyskutować kwestię aktywnego włączenia kobiet do oddziałów na równi z mężczyznami i ostatecznie stało się to faktem po tym jak FARC przyjął militarny model, stając się FARC-EP³³.

Ze wspomnianego już raportu *Women of the FARC* wynika, że kobiety często dołączały do organizacji jako nastolatki i pozostawały w niej zaledwie kilka lat. Tylko ok. jedna czwarta z badanych należała do FARC-EP dłużej niż 10 lat, a jedynie nieco ponad 2% ponad 18³⁴. Jako główne powody wstąpienia do partyzantki podawały w kolejności: presję ze strony rekrutów lub przyjaciół (32,3%), atrakcyjność organizacji (28,2%), uprzednią przynależność do organizacji członków rodziny (18,5%), przymus (18,5%), chęć poprawy warunków życia (16,9%), problemy w domu (15,3%) oraz miłość (12,9%)³⁵. W filmie dokumentalnym wyemitowanym przez CGTN America w 2016 roku, wśród swoich motywacji *farianas* podają także zaginięcie członka rodziny oraz brak alternatyw dla kobiet mieszkających na wsi³⁶. To ostatnie wiąże się z faktem, że w FARC-EP kobiety były traktowane na równi z mężczyznami. Dotyczyło to wszystkich aspektów funkcjonowania partyzantki – od codziennego życia w dżungli, przez treningi, aż po walkę w starciach z siłami rządowymi. Organizacja odrzucała tradycyjne role płciowe, przez co wszyscy żołnierze, niezależnie od płci, zajmowali się na zmianę gotowaniem czy sprzątaniem, a także wspólnie się kąpali³⁷. Choć bywało, że kobiety miały początkowe trudności z dostosowaniem się do panujących w partyzantce zasad, z czasem paradoksalnie dzięki nim czuły się bardziej doceniane i zyskiwały w życiu cel, który stawiały wysoko ponad życie rodzinne i tradycje, w których zostały wychowane³⁸.

Ponieważ jak podają niektóre źródła, w XXI w. kobiety mogły stanowić nawet 40% członków FARC-EP³⁹, istotną kwestią były zasady dotyczące kontaktów seksualnych oraz ewentualnej ciąży. Dyskusja na ten temat zaczęła się jeszcze przed otwarciem szeregów organizacji na aktywne uczestnictwo kobiet w walce. Ich efektem było przyjęcie bardzo restrykcyjnego wewnętrznego kodeksu, który nakazał stosowanie antykoncepcji i zabraniał kobietom zachodzenia w ciążę⁴⁰. Jeśli jednak okazało się, że mimo zakazu kobieta była ciężarna, nie mogła brać udziału w walce, zaś po urodzeniu, musiała oddać dziecko znajomym lub krewnym na wychowanie⁴¹. Jednocześnie jakiegokolwiek kontakty seksualne bez zgody kobiety były w organizacji surowo zabronione, zaś gwałty karano rozstrzelaniem⁴². Oficjalnie zatem kodeks był jasny, a kobiety były w organizacji chronione. Mniej oficjalnie, różne wyznania kobiet, które opuściły FARC-EP wskazują, że problem molestowania sek-

³³ Tamże.

³⁴ M. Kazman, dz. cyt., s. 9.

³⁵ Tamże, s. 10–14.

³⁶ *Women of the FARC*, GCTN America, źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=BGmeP70onM8> [15.04.2021 r.].

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ F. Gutiérrez Sanín, F. Carranza Franco, dz. cyt., s. 773.

⁴¹ Tamże.

⁴² *Women of the FARC*, dz. cyt.

sualnego czy wręcz przemocy na tle seksualnym nie omijał organizacji⁴³. Z kolei w kwestii ciąży, doniesienia medialne pokazują, że niektóre kobiety były zmuszane do aborcji⁴⁴, a te, które nie chciały się jej poddać, mogły co najwyżej ratować się dezercją. Musiały jednak liczyć się z tym, że były wówczas uznawane za zdrajczynie, za co groziła im kara śmierci⁴⁵.

FARC a bezpieczeństwo wewnętrzne Kolumbii

Jak już zostało wspomniane, FARC wraz ze swoim powstaniem starały się nagłośnić istniejący już od dawna problem zaniedbania terenów wiejskich, sprzeciwiały się prywatyzacji dóbr naturalnych oraz reprezentowały biedniejszą część mieszkańców. Z biegiem czasu coraz bardziej odchodziły jednak od pierwotnych założeń. Liderzy jednostki coraz częściej wprowadzali do swoich działań politykę terroru oraz wyzysku na tych, których pierwotnie reprezentowali. Statystyki wskazują, że w latach 1970–2010 rebelianci FARC-EP porwali ponad 25 tysięcy osób oraz przyczynili się do śmierci ok. 10 tys., w tym 4 tys. cywili, za pomocą min lądowych. Przemoc dosięgała również rolników, którzy nie chcieli wchodzić w układy z rewolucjonistami.

Guerrilla nigdy nie porzuciła też wojny światopoglądowej, traktując kolejne rządy jako wrogi *establishment*. Przekładało się to na trwającą przez dekady wojnę domową z siłami rządowymi, która stała się podstawowym destabilizatorem bezpieczeństwa wewnętrznego Kolumbii, a także wyzwaniem dla bezpieczeństwa regionu. Na przestrzeni lat *farianos* przeprowadzili wiele działań sabotażowych oraz zamachów. Przykładem akcji partyzanckiej, mającej spowodować strach oraz utrudnić funkcjonowanie w społeczeństwie, było wysadzenie 11 sierpnia 2006 roku dwóch słupów wysokiego napięcia, co pozbawiło 18 gmin prądu⁴⁶. Najbardziej dotkliwe i przerażające były jednak brutalne zamachy i porwania. Przykładem okrucieństwa FARC-EP może być wydarzenie z 5 marca 2006 roku, w którym rebelianci dopuścili się zabójstwa nowo narodzonego dziecka w trakcie potyczki z policją; zranili oni również wtedy 15 osób oraz zniszczyli 15 domów⁴⁷. Ta i wiele innych akcji, takich jak np. strzelanie do autobusów komunikacji miejskiej, zmusiły wielu Kolumbijczyków do ucieczki z kraju.

W tym czasie w Kolumbii *guerrille* nie były jednak jedynym ogniskiem agresji i przestępczości. Powstające w kolejnych dekadach bojówki, zwane *autodefensas*, działające często na zlecenie bogatych właścicieli ziemskich i wspierane przez rząd za walkę z partyzantami, cechowały się często nawet większą przemocą niż buntowniczy FARC-EP. Działo się tak szczególnie po powstaniu specjalnych jednostek mających przeciwdziałać porwaniom, z których najbardziej znanym było *Śmierć Porywaczom* (*Muerte a Secuestradores*,

⁴³ F. Gutiérrez Sanín, F. Carranza Franco, dz. cyt., s. 775–76.

⁴⁴ BBC News, *Female Farc fighter admits fetuses were aborted*, źródło: <https://www.bbc.com/news/av/world-latin-america-37456259> [16.04.2021 r.].

⁴⁵ *Women of the FARC*, dz. cyt.

⁴⁶ *557 Reasons why the FARC-EP is on the international list of terrorist groups*, s. 3, źródło: http://www.latinamericanstudies.org/FARC-EP/557_Reasons.pdf [18.04.2021 r.].

⁴⁷ Tamże, s. 5.

MAS). Jej członkowie notorycznie łamali prawa człowieka, w tym dopuszczali się zabójstw cywili. Takie działania praktykował m.in. jeden z przywódców *autodefensas*, Carlos Marulanda. Jak pisze Artur Domośłowski, „przed laty spalił dwustu pięćdziesięciu chłopów, którzy bronili swojej ziemi przed najazdem latyfandy-watażki. Musiał uciekać z Kolumbii, a po sześciu latach udało się doprowadzić do jego ekstradycji z Hiszpanii”⁴⁸. Mimo tak brutalnych praktyk, jego proces był bardzo umowny i szybko wyciszony. Istnieją podejrzenia, że zarówno *autodefensas*, jak i państwo, nie chciały zakończyć konfliktu z FARC-EP, a wręcz przeciwnie, stale go podsycaly. Świadczyć o tym może prawdopodobieństwo udziału agentów policji w dokonaniu ok. 4000 skrytobójstw na działaczach Unii Patriotycznej po jej legalnym wejściu w życie polityczne w 1986 roku⁴⁹. Ruch ten został stworzony w celu rozbicia partyzantów oraz ich socjalizacji. *Autodefensas* również były często uwikłane w narkobiznes, a często wręcz tworzone na zlecenie karteli. 4 lutego 2001 roku Julio Henríquez Santamaría⁵⁰ przewodniczył spotkaniu w niewielkiej wiosce, które zorganizowane było w celu uświadomienia lokalnych farmerów, że warto jest zamienić uprawy koki na alternatywne. Tego samego dnia zginął on bez śladu, porwany przez grupę *autodefensas*. Wydarzenie to zostało nagłośnione przez jego rodzinę i było symbolicznym początkiem realnej oraz medialnej walki z narkobiznesem. Jednostki *autodefensas* przyczyniły się również do wysiedlenia ok. 260 tys. ludzi za rzekomą zdradę państwa głównie ze względu na zamieszkiwane przez nich tereny, na których występowała ropa naftowa. Działalność lewicowych partyzantek z jednej, a *autodefensas* z drugiej strony, sprawiała, że przez lata Kolumbia nie miała pełnej kontroli nad własnym terytorium, przez co według niektórych badaczy zaczęła nosić znamiona państwa upadłego⁵¹.

Próby dialogu

Duża agresja, determinacja oraz zwiększenie znaczenia siły militarnej FARC-EP zmusiły rząd Kolumbii do rozpoczęcia rozmów pokojowych z partyzantami. Pierwszym prezydentem, na którego spadła ta odpowiedzialność stał się Julio César Turbay⁵². Jego intencje nie były jednak pacyfistyczne i w swoich działaniach łamał wielokrotnie prawa człowieka.

Lepsze podejście do kwestii porozumienia z liderami FARC-EP miał następca Turbaya, wybrany w 1982 roku Belisario Betancur Cuartas⁵³. W tym samym roku powołał Pokojową Komisję i rozpoczął rozmowy z FARC-EP nad zawieszeniem broni. Niestety, rozwijające się

⁴⁸ A. Domośłowski, dz. cyt., s. 346.

⁴⁹ Tamże, s. 348.

⁵⁰ D. Sontag, *The Secret History of Colombia's Paramilitaries and the U.S. War on Drugs*, „New York Times” z dn. 10.09.2016, <https://www.nytimes.com/2016/09/11/world/americas/colombia-cocaine-human-rights.html> [19.04.2021 r.].

⁵¹ G. Gil, dz. cyt., s. 112.

⁵² C. Fernández, M. García-Durán, F. Sarmiento, *Peace mobilization in Colombia, 1978–2002*, [w:] M. García-Durán (red.), *Accord. Alternatives to war Colombia's peace processes*, London 2004, s. 18–19.

⁵³ Britannica, *The growth of drug trafficking and guerrilla warfare*, źródło: <https://www.britannica.com/place/Colombia/The-growth-of-drug-trafficking-and-guerrilla-warfare> [17.04.2021 r.].

w tym samym czasie *autodefensas* i ich powiązania z rządem przyczyniły się do ponownego zaognienia konfliktu. Tworzenie samowolnych jednostek obrony doprowadziło do ponownej aktywizacji *guerrilli*, która poczuła się oszukana i dostała pretekst do dalszego działania. W konsekwencji dialog prowadzony przez rząd Betancura z FARC-EP, choć sprawił, że część partyzantów złożyła broń i zrzeszyła się w nowo utworzonej lewicowej partii politycznej Unión Patriótica, to ostatecznie został zerwany i nie przyniósł trwałego rozwiązania.

Kolejny duży krok w stronę pojednania uczynił wybrany w 1998 roku na prezydenta Andrés Pastrana Arango. Rozmowy pokojowe rządu Pastrany z partyzantką⁵⁴ i jego plan na rozwiązanie konfliktu drogą pokojową z początku został dobrze odebrane przez opinię publiczną. Koncentrowały się m.in. na ustaleniu roli przywódcy w FARC-EP oraz załagodzeniu sytuacji konfliktowej. Narastająca agresja oddziałów FARC-EP w dużej liczbie miast sprawiła jednak, że część ludzi bojkotowała rozwiązanie bez użycia siły. Z biegiem czasu aprobata dla sposobów działania ówczesnego prezydenta stopniowo spadała. Było to przede wszystkim spowodowane serią błędnych decyzji podjętych przez rząd Pastrany. Jedną z nich było wydzielenie bezpiecznej strefy, w której *farianos* mogli czuć się niezagrażeni atakiem wojsk rządowych. Miało się tak stać pod warunkiem, że rebelianci zerwą powiązania z narkobiznesem i powstrzymają się od zbrojenia się na tym terenie. *Guerrilla* jednak wielokrotnie łamała to ustalenie. Kolejnym negatywnie wpływającym na opinię publiczną działaniem był również fakt braku przedstawienia przez Pastranę konkretnych argumentów oraz warunków pokoju. Nie był on stanowczy w swoich decyzjach, co zniechęcało do niego ludzi. Skutkiem jego braku zdecydowania i niekonsekwencji było kontynuowanie rozmowy z przywódcami FARC-EP mimo nieustających i brutalnych walk rebeliantów z rządem i policją. To ostatnie spowodowało na niego prawdopodobnie największą falę krytyki i ośmieszyło jego wizerunek jako prezydenta kraju. Tymczasem partyzanci wykorzystali zawieszenie broni do przegrupowania i dozbrojenia, a moment rozgłosu do szerzenia swoich idei i poglądów.

W stronę porozumienia

Po niepowodzeniu rozmów Pastrany, zupełnie inne podejście zaprezentował wybrany na prezydenta w 2002 r. Álvaro Uribe Vélez. W dniu jego inauguracji, kilka miejsc zostało ostrzelanych moździerzami, w wyniku czego zginęło wiele osób⁵⁵. Odmowa przyjęcia propozycji rozmów pokojowych przez FARC-EP skutkowałą przywróceniem stanu wyjątkowego, który m.in. miał na celu dozbroić i przygotować Kolumbię do obrony. Przyjęta przez Uribego doktryna bezpieczeństwa demokratycznego zmobilizowała przeciwko partyzantom policję, wojsko oraz organy bezpieczeństwa. Niestety stworzona przez Uribego armia zamiast pomocy niosła spustoszenie. Agresja, zamiast maleć, drastycznie wzrosła z powodu

⁵⁴ T. Long, *Peace in Colombia? Lessons from the failed 1999-2002 talks*, „The Global Americas” z dn. 16.12.2015 r., <https://theglobalamericans.org/2015/12/peace-in-colombia-lessons-from-the-failed-1999-2002-talks/?fbclid=IwAR0PyLUdUv06ZvN8lsjLDQOCUnRqXFQPcF035thDn9PwpKRgFvEkyYmwPs> [15.04.2021 r.].

⁵⁵ *State of emergency declared in Colombia*, „The Guardian” z dn. 12.08.2002 r., <https://www.theguardian.com/world/2002/aug/12/colombia> [19.04.2021 r.].

wielu nadużyć ze strony żołnierzy i członków formacji paramilitarnych, którzy dokonywali brutalnych egzekucji na cywilach. Mimo podejmowanych przez Uribego decyzji pogorszających sytuację, każdą krytykę oraz oskarżenie go o łamanie praw człowieka ripostował stwierdzeniami, że wytaczają je szpiedzy FARC-EP⁵⁶.

Juan Manuel Santos pełnił w latach 2006–2009 funkcję ministra obrony oraz zaśląnął z zaangażowania w walce z *guerrilla*. Jest odpowiedzialny za wiele udanych operacji, m.in. zabicie liderów FARC-EP Raúla Reyesa, Mono Jojoya oraz Alfonso Cano. Został zaprzysiężony na prezydenta w 2010 roku. Jego początkowa polityka przypominała tę uprawianą przez Uribego, co nie dziwiło, jako że wywodził się z tej samej partii politycznej co jego poprzednik. Nie cechowała go jednak aż taka agresja. W 2012 r. rozpoczął rozmowy pokojowe, które przyniosły upragnione rozwiązanie konfliktu. W swoich działaniach postępował bardzo rozsądnie, co pokazuje, że przestudiował błędy poprzedników i wyciągnął wnioski. W trakcie pertraktacji w przeciwieństwie do Pastrany nie ogłosił zawieszenia broni, bo wiedział, że FARC-EP się do niego nie dostosuje. Rozwiązywał wszelkie przeciwności bardzo spokojnie i pokojowo, co uchroniło go od losu Uribego i Turbaya. Przełomowe osiągnięcie, którego dokonał Santos przypisać można zarówno jego konsekwentnie prowadzonej polityce, jak i sprzyjającym do zawarcia porozumienia warunkom. Motywacjami władz FARC-EP do rozpoczęcia rozmów pokojowych z rządem były m.in.: duże straty w kwestii przywództwa, naturalna śmierć założyciela organizacji, Manuela Marulandy „Tirofijo” (2008) oraz odnotowanie dużej liczby dezercji w jednostkach. Santos w trakcie rozmów skupiał się na pięciu podstawowych tematach⁵⁷: (1) przyszłości FARC-EP jako organizacji politycznej, (2) procesie resocjalizacji członków FARC-EP, (3) usunięciu nielegalnych upraw oraz zaprzestaniu produkcji kokainy, (4) tymczasowej izolacji członków FARC-EP od reszty cywili oraz kwestii odszkodowań, a także (5) rozbrojeniu organizacji oraz zawarciu układu pokojowego (w tym unieszkodliwieniu zaminowanych terenów, które spowodowały śmierć lub kalectwo u ok. 11 tysięcy osób).

W efekcie skutecznych rozmów, prowadzonych na neutralnym gruncie najpierw w Oslo, a następnie w Hawanie, 26 września 2016 roku został zawarty pokój pomiędzy przewodniczącym FARC-EP Rodrigo Londoño a prezydentem Juanem Manuelem Santosem. Tydzień po tym wydarzeniu Kolumbijczycy w referendum odrzucili niewielką liczbą głosów warunki pokoju, obawiając się powrotu rewolucjonistów do społeczeństwa, a także z uwagi na zawartą w warunkach amnestię. Część społeczeństwa, zwłaszcza ta bezpośrednio dotknięta działalnością partyzantki, liczyła na to, że *farianos* odpowiedzą za popełnione przestępstwa. Na skutek presji społecznej, obie strony zgodziły się na powołanie specjalnego trybunału, który miał na celu wprowadzenie poprawek oraz ukaranie tych członków FARC-EP, którzy byli odpowiedzialni za poważne zbrodnie. Ostateczne porozumienie światowe media okrzyknęły sukcesem i ogłosiły koniec wojny domowej w Kolumbii, zaś Santos otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla. Niedługo potem rozpoczęła się demobilizacja, którą przeprowadzono w specjalnych strefach. Jej proces zakończył się w 2017 roku.

⁵⁶ M. McFarland Sánchez-Moreno, *Troubled Times*, „Human Rights Watch”, <https://www.hrw.org/news/2008/01/31/troubled-times> [19.04.2021 r.].

⁵⁷ C. Felter, D. Renwick, dz. cyt.

FARC-EP a bezpieczeństwo Ameryk

Choć działalność FARC-EP ograniczała się do terytorium Kolumbii to niejednokrotnie prowadziła do napięć międzynarodowych. Już od wczesnych lat powstania FARC-EP był w kręgu zainteresowania USA – z początku jako komunistyczna partyzantka, w późniejszych latach jako największa organizacja terrorystyczna Ameryki Łacińskiej. Chociaż rządy Kolumbii kładły nacisk na pokojowe rozwiązanie dotyczące FARC-EP, to USA nie były już tego samego zdania. Prób podjęcia dialogu było niewiele i głównie na prośbę kolumbijskiego rządu. Oskarżenia wobec administracji Clintona o kontakty z *farianos*, jak również zamordowanie przez członków organizacji trzech amerykańskich aktywistów, działających na rzecz tubylców, jednoznacznie przekreśliły jakiegokolwiek próby podjęcia dialogu z partyzantkami ze strony USA⁵⁸. Za rządów Pastrany został wprowadzony *Plan Colombia*, choć nie w takiej wersji, jaką zakładał sam prezydent Kolumbii – jego inicjator. Od 1999 r. poprzez nasilone działania zbrojne, FARC-EP były już kojarzone głównie z powiązaniem z narkobiznesem. I tak też *Plan Colombia*, zakładający w swej oryginalnej wersji reformy polityczno-społeczne oraz ekonomiczne, stał się w ponad 70% finansowym planem dozbierania wojska w celu walki z narkobiznesem, a tylko w niewielkim stopniu programem rozwoju gospodarki.

Niejako nowa era w postrzeganiu FARC-EP rozpoczęła się w obu Amerykach wraz z wydarzeniami z 11 września 2001 r. Już w 10 dni po zamachach Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) przyjęła dwie rezolucje, potępiając atak na Nowy Jork i uznając go jako wymierzony przeciwko wszystkim państwom amerykańskim, a także wzywając do współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania terroryzmu⁵⁹. Ta solidarność międzyamerykańska została jednak zaburzona propozycją wypracowania szerokiej definicji terroryzmu oraz przygotowania regionalnej listy organizacji terrorystycznych. Państwa latynoamerykańskie były niechętne amerykańskim propozycjom w tym zakresie, gdyż, jak pisze Alicja Fijałkowska: „Ameryka Łacińska miała (...) długą tradycję działań, które nosiły znamiona terrorystycznych, a szczególne ich nasilenie nastąpiło w czasie walki z dyktaturami. Stąd też region obawiał się, że zbyt daleko idące rozumienie terminu mogłoby dawać pretekst Stanom Zjednoczonym do kolejnych interwencji w *szlusznej sprawie*”⁶⁰. W związku z oporem Ameryki Łacińskiej regionalny wykaz wówczas nie powstał, jednakże FARC-EP znajdowały się już od 1997 r. na liście organizacji terrorystycznych Departamentu Stanu USA. Z tego względu administracja George’a W. Busha dążyła do rozszerzenia *Planu Colombia* i objęcia nim bezpośrednio działań partyzantki. Wynikało to z powszechnie przyjętego stanowiska, które najlepiej obrazuje fragment przesłuchań przed komisją

⁵⁸ C.J. Aranson, *Introduction, The Peace Process in Colombia and U.S. Policy*, „Latin American Program Working Papers” 2000, nr 246, s. 9, źródło: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ACF362.pdf> [16.04.2021 r.].

⁵⁹ Rezolucja RC.23/RES.1/01 *Strengthening hemispheric cooperation to prevent, combat, and eliminate terrorism*, przyjęta podczas 23. Spotkania konsultacyjnego Ministrów Spraw Zagranicznych OPA w dn. 21.09.2001, <https://www.oas.org/oaspage/crisis/RC.23e.htm> [15.04.2021]; Rezolucja RC.24/RES.1/01 *Terrorist threat to the Americas*, przyjęta podczas 24. Spotkania konsultacyjnego Ministrów Spraw Zagranicznych OPA w dn. 21.09.2001, https://www.oas.org/es/sms/cicte/documents/resoluciones/Eng/doc_rc_24_res_1_01_eng.pdf [14.04.2021 r.].

⁶⁰ A. Fijałkowska, dz. cyt., s. 187.

senacką z 2002 r.: „Kolumbia jest pierwszorzędnym przykładem symbiozy między przemysłem narkotyków a politycznie motywowaną przemocą popełnianą przez 3 nielegalne grupy znajdujące się na międzynarodowej liście organizacji terrorystycznych Departamentu Stanu. Podczas gdy grupy terrorystyczne twierdzą, że działają na rzecz sprawiedliwości społecznej i demokracji, ich przetrwanie zależy od pieniędzy pozyskanych z ochrony produkcji i transportu narkotyków przeznaczonych na rynki zagraniczne”⁶¹. Od tamtego momentu zaczęto postrzegać FARC-EP głównie przez pryzmat narkoterroryzmu, o czym świadczą słowa senatora Johna Kyla: „W przeszłości finansowanie FARC-EP i handel narkotykami były do pewnego stopnia odrębnymi kwestiami. Dziś jestem przekonany że FARC-EP całkowicie włączył handel narkotykami do swojej działalności terrorystycznej”⁶².

Amerykańska doktryna miała wpływ na działania także poza USA. Unia Europejska utworzyła własną listę terrorystów, na której od czerwca 2002 r. do września 2016 r. znajdowały się FARC-EP⁶³. Także w samej Kolumbii wspomniana już doktryna bezpieczeństwa demokratycznego przyjęta za prezydentury Álvaro Uribe, uznawała partyzantów za narkoterrorystów, którzy mieli być zwalczani za wszelką cenę⁶⁴. Z tego względu, w 2003 r. przy współpracy USA, Uribe wprowadził *Plan Patriota* nakierowany właśnie na ostateczne zniszczenie grup paramilitarnych⁶⁵. W następnych latach w jego ramach Amerykanie zapewnili rządowym siłom dodatkowe uzbrojenie i fundusze oraz zwiększyli liczbę własnych wojsk stacjonujących w Kolumbii⁶⁶.

Podsumowanie

Podpisanie porozumienia pokojowego w 2016 r. sprawiło, że FARC-EP zostały rozwiązane i zniknęły z list organizacji terrorystycznych. Trwają jednak dyskusje na temat tego, czy w ogóle powinny być się na nich pojawiać. Co prawda działalność partyzantki ewoluowała z czasem, ale nie sposób oprzeć się wrażeniu, że jej definicja w wymiarze międzynarodowym była kształtowana głównie przez priorytety amerykańskiej polityki zagranicznej. Stąd najpierw klasyfikowano ją jako partyzantkę komunistyczną, następnie jako element narkobiznesu, aż wreszcie jako terrorystów. Jeśli przyjrzeć się definicjom, to faktycznie właściwie w każdą z tych kategorii FARC-EP do jakiegoś stopnia się wpisały. *Guerrilla* uznawana jest za „rodzaj wojny prowadzonej przez szybko przemieszczające się nieregularne oddziały, podejmujące działania na niewielką skalę przeciwko klasycznym siłom

⁶¹ *Narco-terror: the worldwide connection between drugs and terrorism. Hearing before the subcommittee on technology, terrorism, and government information of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 13.03.2002 r.* <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg85660/html/CHRG-107shrg85660.htm> [15.04.2021 r.].

⁶² Tamże.

⁶³ *Kolumbia: UE zawieszła sankcje wobec FARC-EP*, Komunikat prasowy Rady UE z dn. 27.09.2016, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/09/27/colombia-eu-suspends-FARC-EP/> [16.04.2021 r.].

⁶⁴ M. Gawrycki, dz. cyt., s. 258.

⁶⁵ K. Krzywicka, *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku: studia i szkice*, Lublin 2009, s. 49.

⁶⁶ Tamże.

wojskowym i policyjnym, a czasami przeciwko rywalizującym partyzantom (...)”⁶⁷, zaś przez *narcoguerrillę* rozumie się „guerrillę, która finansuje się przemyciem narkotyków”⁶⁸. Z kolei *terroryzm* jest pojęciem definiowanym na wiele sposobów, ale sprowadzającym się głównie do stosowania „terroru (aktów terroru), czyli aktów przemocy i okrucieństwa albo groźby ich użycia wobec ludzi w celu ich zastraszenia; głównym wyróżnikiem terroryzmu jest jego polityczność, odnosząca się do wykorzystania przemocy do wymuszenia lub zaniechania pewnych zachowań politycznych”⁶⁹. Działalność FARC-EP można niewątpliwie odnieść do wszystkich tych definicji, a dyskusja na temat tego na ile dla grupy wciąż liczą się początkowe ideały a na ile stała się ona jedną z wielu organizacji terrorystycznych czy wręcz narkoterrorystycznych toczy się od lat⁷⁰.

Warto jednak pamiętać, że FARC-EP powstały w konkretnym czasie i miejscu, w odpowiedzi na trudne realia życia na latynoamerykańskiej wsi. Być może gdyby wówczas kolumbijski rząd i społeczność międzynarodowa pochyliły się nad rozwiązaniem problemów nagłaśnianych przez *farianos*, to nigdy nie wkroczyliby oni na ścieżkę narko-biznesu ani terroryzmu i nie musieliby powracać do społeczeństwa po tak długim życiu w odosobnieniu kolumbijskiej selwy. Choć wydaje się, że w większości proces ten, rozpoczęty w 2017 r. przebiegł sprawnie, szczególnie dla kobiet było to często wyjątkowo trudne wyzwanie. Niektóre zaczęły poznawać swoje oddane po urodzeniu krewnym dzieci, inne oprowadzają turystów po dawnych obozach FARC-EP, jeszcze inne zamieniły broń na kamerę i dalej walczą w słusznej sprawie jako dziennikarki Nueva Colombia TV⁷¹. Są jednak i dysydenci, którzy oskarżyli rząd o nieprzestrzeganie postanowień porozumienia pokojowego i ogłosili powrót do działań zbrojnych⁷². Czas pokaże, czy problem FARC-EP przeszedł do historii czy też za jakiś czas odrodzi się i w jakiej formie.

Tytuł w języku angielskim:

THE HISTORY OF FARC: BETWEEN GUERRILLA AND TERRORISM

⁶⁷ R.B. Asprey, *Guerrilla warfare*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/guerrilla-warfare> [3.10.2021 r.].

⁶⁸ *Narcoguerrilla*, Real Academia Española, <https://dle.rae.es/narcoguerrilla> [3.10.2021 r.].

⁶⁹ *Terroryzm*, Encyklopedia WNPiSM, <https://encyklopedia.wnpism.uw.edu.pl/ebw/terroryzm> [3.10.2021 r.].

⁷⁰ Zob. J.A. Gutiérrez, F. Thomson, *Rebels-Turned-Narcos? The FARC-EP's Political Involvement in Colombia's Cocaine Economy*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2021, t. 44, nr 1; T. Marks, *FARC, 1982–2002: criminal foundation for insurgent defeat*, „Small Wars and Insurgencies”, 2017, t. 28, nr 3.

⁷¹ SBS, *How is Colombia's FARC adjusting to life after decades of war?*, źródło: <https://www.eaas.eu/conferences/eaas-biennial-conferences/654-3rd-biennial-european-association-for-american-studies-eaas> [20.04.2021 r.].

⁷² Al-Jazeera, *Are Colombia's FARC rebels returning to war?*, źródło: <https://www.aljazeera.com/program/episode/2019/8/31/are-colombias-farc-rebels-returning-to-war?gb=true> [20.04.2021 r.].

Bibliografia

Dokumenty i raporty

- Kazman M., *Women of the FARC*, William J. Perry Center for Hemispheric Defense Studies, 2019, https://www.williamjperrycenter.org/sites/default/files/publication_associated_files/Women%20of%20the%20FARC.pdf.
- Narco-terror: the worldwide connection between drugs and terrorism. Hearing before the subcommittee on technology, terrorism, and government information of the Committee on the Judiciary*, United States Senate, 13.03.2002 r., <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg85660/html/CHRG-107shrg85660.htm>.
- Rezolucja OPA, RC.23/RES.1/01, *Strengthening hemispheric cooperation to prevent, combat, and eliminate terrorism*, przyjęta w dn. 21.09.2001, <https://www.oas.org/oaspage/crisis/RC.23e.htm>.
- Rezolucja OP, RC.24/RES.1/01, *Terrorist threat to the Americas*, przyjęta w dn. 21.09.2001, https://www.oas.org/es/sms/cicte/documents/resoluciones/Eng/doc_rc_24_res_1_01_eng.pdf.
- World Bank, *Violence in Colombia: building sustainable peace and social capital*, Washington D.C. 1999, <http://documents.worldbank.org/curated/en/474691468744069622/pdf/multi-page.pdf>.

Monografie

- Domosławski A., *Gorączka Latynoamerykańska*, Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 200.
- Fijałkowska A., *Amerykańska ruletka. Historia i współczesność stosunków Stanów Zjednoczonych i Ameryki Łacińskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
- Gawrycki M., *Między wojną a pokojem – narodowe i międzynarodowe koncepcje rozwiązania konfliktu zbrojnego w Kolumbii*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.
- Krzywicka K., *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku: studia i szkice*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- Medem J.M.M., *Colombia ferroz. Del asesinato de Gaitán a la presidencia de Uribe*, Los Libros De La Catarata, Madrid 2009.

Artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych

- Aguilera Peña M., *La memoria y los héroes guerrilleros*, „Análisis Político” 2003, nr 49.
- Arnon C.J., *Introduction*, „The Peace Process in Colombia and U.S. Policy. Latin American Program Working Papers” 2000, nr 246.
- Fernández C., García-Durán M., Sarmiento F., *Peace mobilization in Colombia, 1978–2002*, [w:] M. García-Durán (red.), *Accord. Alternatives to war Colombia's peace processes*, London 2004.
- Gil G., *Upadanie państwa w Ameryce Łacińskiej – kasus Kolumbii*, [w:] K. Krzywicka (red.), *Dwieście lat niepodległości państw Ameryki Łacińskiej*, Lublin 2012.
- Gutiérrez J.A., Thomson F., *Rebels-Turned-Narcos? The FARC-EP's Political Involvement in Colombia's Cocaine Economy*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2021, t. 44, nr 1.
- Gutiérrez Sanín F., Carranza Franco F., *Organizing women for combat: The experience of the FARC in the Colombian war*, „Journal of Agrarian Change” 2017, nr 17.
- Marks T., *FARC, 1982–2002: criminal foundation for insurgent defeat*, „Small Wars and Insurgencies” 2017, t. 28, nr 3.
- Pecaut D., González L., *Presente, pasado y futuro de la violencia en Colombia*, „Desarrollo Económico” 1997, t. 36, nr 144.
- Piscopo J.M., *States as Gender Equality Activists: The Evolution of Quota Laws in Latin America*, „Latin American Politics and Society” 2015, t. 57, nr 3.
- Saab B.Y., Taylor A.W., *Criminality and Armed Groups: A Comparative Study of FARC-EP and Paramilitary Groups in Colombia*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2009, nr 32.

- Weiss C., *Discrimination Against Women, Rule of Law, and Culture of Peace: Colombia's "Peace" Agreement*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 2020, t. 44, nr 1.
- Wilson T.D., *Introduction: Violence against Women in Latin America*, „Latin American Perspectives” 2014, t. 41, nr 1.

Źródła internetowe

- 557 Reasons why the FARC-EP is on the international list of terrorist groups, http://www.latinamericanstudies.org/FARC-EP/557_Reasons.pdf.
- Are Colombia's FARC rebels returning to war?, Al-Jazeera, <https://www.aljazeera.com/program/episode/2019/8/31/are-colombias-farc-rebels-returning-to-war?gb=true>.
- Asprey R.B., *Guerrilla warfare*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/guerrilla-warfare>.
- Colombia: Armed Groups Send Children to War – U.N. Security Council to Discuss Colombia's Child Soldiers, Human Rights Watch, 21.02.2005, <https://www.hrw.org/news/2005/02/21/colombia-armed-groups-send-children-war>.
- Encyklopedia WNPiSM, <https://encyklopedia.wnpism.uw.edu.pl/ebw/terroryzm>.
- Female Farc fighter admits fetuses were aborted, BBC News, <https://www.bbc.com/news/av/world-latin-america-37456259>.
- Felter C., Renwick D., *Colombia's Civil Conflict*, „Council on Foreign Relations”, 11.01.2017 r., <https://www.cfr.org/background/colombias-civil-conflict>.
- Global Terrorism Database (GTD), <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=yes&search=farc&ob=GTIDID&od=desc&page=2&count=20#results-table>.
- How is Colombia's FARC adjusting to life after decades of war?, <https://www.eaas.eu/conferences/eaas-biennial-conferences/654-3rd-biennial-european-association-for-american-studies-eaas>.
- Kolumbia: UE zawiesza sankcje wobec FARC-EP, Komunikat prasowy Rady UE z dn. 27.09.2016, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/09/27/colombia-eu-suspends-FARC-EP/>.
- Long T., *Peace in Colombia? Lessons from the failed 1999-2002 talks*, „The Global Americas” z dn. 16.12.2015 r., <https://theglobalamericans.org/2015/12/peace-in-colombia-lessons-from-the-failed-1999-2002-talks/?fbclid=IwAR0PyLUdUv06ZvN8lsjLDQOCU-nRqXFQPcF035thDn9PwpKRgFvEkyYmwPs>.
- McDermott J., *The FARC's Riches: Up to \$580 Million in Annual Income*, <https://insightcrime.org/news/analysis/farc-riches-yearly-income-up-to-580-million/>.
- McFarland Sánchez-Moreno M., *Troubled Times*, „Human Rights Watch”, <https://www.hrw.org/news/2008/01/31/troubled-times>.
- Narcoguerrilla*, Real Academia Española, <https://dle.rae.es/narcoguerrilla>.
- Revolutionary Armed Forces of Colombia*, Stanford University, https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/revolutionary-armed-forces-colombia-FARC-EP#_ftn7.
- Saskiewicz P.E., *The Revolutionary Armed Forces of Colombia – People's Army (FARC-EP): Marxist-Leninist Insurgency or Criminal Enterprise?*, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a443390.pdf>.
- Sontag D., *The Secret History of Colombia's Paramilitaries and the U.S. War on Drugs*, „New York Times”, 10.09.2016, <https://www.nytimes.com/2016/09/11/world/americas/colombia-cocaine-human-rights.html>.
- State of emergency declared in Colombia*, „The Guardian”, 12.08.2002 r., <https://www.theguardian.com/world/2002/aug/12/colombia>.
- The growth of drug trafficking and guerrilla warfare*, Britannica, <https://www.britannica.com/place/Colombia/The-growth-of-drug-trafficking-and-guerrilla-warfare>.
- Women of the FARC*, GCTN America, <https://www.youtube.com/watch?v=BGmeP70onM8>.